

4 (57)
красавік

2004

Выдаецца
са студзеня 1993 г.

Выходзіць 12 разоў
у год (з ліпеня 2003 г.)

Пасведчанне
аб рэгістрацыі
№ 411
ад 28 чэрвеня 1996 г.

БЕЛАРУСКИ ГІСТАРЫЧНЫ ЧАСОПІС

НАВУКОВЫ, НАВУКОВА-МЕТАДЫЧНЫ
ІЛЮСТРАВАНЫ ЧАСОПІС

Заснавальнікі:

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь,
Інстытут гісторыі Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі,
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
Беларускае таварыства «Веды»

Рэдакцыйная калегія:

Галоўны
рэдактар
Васіль
Кушнер

Сымон Барыс (рэдактар аддзела), Уладзімір Бажанаў, Пётр Брыгадзін, Яніна Важнік
(адказны сакратар), Валерый Галубовіч, Аляксандр Гужалоўскі, Пятро Драчоў
(мастацкі рэдактар), Віктар Іўчанкаў, Міхаіл Касцюк, Уладзімір Кошалеў,
Аляксандр Лакотка, Наталля Матусевіч (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір Міхнюк,
Алег Слука, Мікалай Сташкевіч, Уладзімір Тугай, Віктар Фядосік, Сяргей Ходзін,
Вітаўт Чаропка, Васіль Шайкоў, Захар Шыбека, Алег Яноўскі.

Рэдакцыйная рада:

Уладзімір Адамушка, Аляксандр Вабішчэвіч, Ала Галубовіч, Надзея Ганушчанка, Андрэй
Гарбацкі, Уладзімір Гілеп, Анатоль Грыцкевіч, Андрэй Каракін, Аляксандр Каханоўскі,
Веньямін Космач, Іван Крэнь, Уладзімір Ладысеў, Рыгор Лазько, Барыс Ляпешка, Аляксей
Літвін, Павел Лойка, Леанід Лойка, Анатоль Люты, Вольга Ляўко, Ігар Марзалюк, Святлана
Марозава, Ян Мілеўскі, Антон Мірановіч, Уладзімір Навіцкі, Міхась Піліпенка, Якаў Рыер,
Вячаслаў Селяменеў, Віталь Скалабан, Аляксандр Смолік, Мікалай Смяховіч, Мечыслаў
Часноўскі, Анатоль Шаркоў, Язэп Юхо, Эдмунд Ярмусік.

ЗМЕСТ

ДА 60-ГОДДЗЯ ВЫЗВАЛЕННЯ БЕЛАРУСІ І ПЕРАМОГІ САВЕЦКАГА НАРОДА Ў ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЕ

Аляксей Літвін	Вызваленне Беларусі і выкарыстанне партызанскага фактару
(восень 1943—вясна 1944 гг.)	3
Сяргей Новікаў	Асаблівасці ваенна-эканамічнай гісторыі
Беларускага Палесся (1941—1944 гг.)	15

ДЗЯРЖАВА І ПРАВА

Анатоль Курак	Развіццё сістэмы кіравання органамі ўнутраных спраў Беларусі
(1940—1990 гг.) | 23 |
|---------------|---|----|

МЕТАДАЛОГІЯ ГІСТОРЫІ

Мікалай Мініцкі	Праблемы пабудовы і прадстаўлення гістарычных ведаў	27

МУЗЕЯЗНАЎСТВА

Вітаўт Чаропка	Слава і праклён Нясвіжскага замка	32

КРЫНІЦАЗНАЎСТВА

Анастасія Гулак	Ідэі заходнерусізму ў “Гісторыі беларускага краю”
Пятра Бяссонава | 34 |
|-----------------|--|----|

Не толькі сама ісціна дае ўпэўненасць,
але і пошук яе дае спакой.
Паскаль

Мікалай МІНІЦКІ

? * Праблемы пабудовы і прадстаўлення гістарычных ведаў

МІНІЦКІ Мікалай Іосіфавіч — дацэнт кафедры ўсеагульнай гісторыі БДПУ імя Максіма Танка, кандыдат гістарычных навук. Скончыў гістарычны факультэт БДУ, а потым аспірантуру пры ім. Займаецца метадалагічнымі і метадычнымі пытаннямі гісторыі. З'яўляецца сааўтарам падручнікаў “Гісторыя старажытнага свету” (5-ы клас) і “Сусветная гісторыя” (10-ы клас). Аўтар дапаможніка для настаўнікаў па выкладанні гісторыі старажытнага свету. Галоўны рэдактар часопіса “Гісторыя: праблемы выкладання”. Працуе над тэмай “Канструяванне і прадстаўленне гістарычных ведаў”. Мае больш за 100 апублікаваных прац.

Заснавальнік Школы “Аналаў” Фернан Брадэль сцвярджае: “Для гісторыкаў структура — гэта ансамбль, архітэктура сацыяльных з’яў, але перш за ўсё яна гістарычная рэальнасць, устойлівая і марудна пераменлівая ў часе”¹. Задача гісторыка — упарадкаванне даных і выяўленне заканамернасцей. Найбольш карыснымі для пазнання з’яўляюцца статычныя і дынамічныя мадэлі.

Пазней метадалагічныя пазіцыі Ф.Брадэля крытыкаваліся за ператварэнне структуралізму ва ўніверсальны інструмент растлумачвання. Як лічыць А.Я.Гурэвіч, “ён прыводзіць да ўсёахопнага, жорсткага дэтэрмінізму і, як бачым, адмаўляе чалавечую свабоду, не пакідаючы прасторы для выбару і творчасці”².

У другой палове XX ст. метадалогія гістарычнага даследавання была вылучана з эпістэمالогіі — агульнай тэорыі гістарычнага пазнання. Пазней гісторыкі вылучылі ў метадалогіі некалькі кірункаў. “Метадалогія ў вузкім сэнсе займаецца пераважна метадамі, г.зн. правіламі, нормама і крытэрыямі пабудовы ведаў больш высокіх узроўняў, якія звычайна называюцца тэарэтычнымі”³. Гэта азначэнне А.І.Ракітава дапускае разуменне метадалогіі як асноўнага сродку пабудовы гістарычных ведаў. Аўтар звяртаецца да паняцця “структура”, высвятляе яго ўзаемаадносіны з катэгорыямі “ўласцівасць”, “адносіны” і “сістэма” і робіць вывад: “Прадмет пазнання можна вызначыць як сукупнасць асноўных спецыфічных структур, уключаючы элементы і кампаненты, якія іх складаюць”⁴.

А.Ракітаў, абав’язваючыся на метадалагічную інтэрпрэтацыю важнейшай катэгорыі філасофскіх ведаў — структуры, вылучае гістарычную эпістэمالогію, размяжоўвае ў ёй аб’ект і метада даследавання, тып ведаў⁵. Найбольш цікавай для нас з’яўляецца фармулёўка прадмета ведаў, які разглядаецца як сукупнасць лагічных структур, метадалагічных і агульнафіласофскіх асноў, спосабаў даследавання.

Пазней гэтыя пазнавальныя структуры набываюць у тэарэтычным мысленні самастойнае існаванне і па свайму зместу адлюстроўваюць як гістарычную рэальнасць, так і структуру гістарычнага даследавання. Такое раздваенне адзначалася многімі даследчыкамі, галоўнай заставалася праблема суадносінаў гэтых аспектаў. Такія пазнавальныя (кагнітыўныя) структуры А.Ракітаў

інтэрпрэтуе як новы тып гістарычных ведаў. У гэтым жа метадалагічным аспекце разумення структуры даецца азначэнне навукі як сукупнасці тэорыі, фактаў, метадаў і праблем і размяжоўваецца прадметна-практычная і пазнавальная дзейнасць у гістарычнай навуцы⁶.

Звяртаючыся да тэорыі пазнання, А.Ракітаў разглядае тэарэтычныя схемы як прыватны від мадэлей, якія служаць для пабудовы тэорыі. Філасофскім абгрунтаваннем для падобных высноў з'яўляюцца погляды В.С.Сцёпіна. А.Ракітаў звяртае асаблівую ўвагу на працэс канструявання тэарэтычных схем, дае дадатковыя тлумачэнні, што тычацца спецыфікі іх прымянення ў гістарычным пазнанні⁷.

У рабоце Э.В.Каракозавай "Модели в общественных науках (философско-методологические проблемы)" адзначаецца, што галоўнае функцыянальнае прызначэнне мадэлей — ствараць бачанне прадмета даследавання праз галоўныя сістэмна-структурныя характарыстыкі, што "мадэль-ідэалізацыя як тэарэтычная схема прымае выгляд аперацыянальных азначэнняў паняцця, з дапамогай якіх апісваецца аб'ект"⁸. Вызначэнне мадэлі як сістэмнага выяўлення ідэалізаванай уласцівасці аб'екта набывае метадалагічную значнасць.

Новым для навуковага даследавання з'яўляецца дэталізацыя розных якасцей ідэалізаванага аб'екта: па-першае, гэта замяняльнік рэальных фактаў, па-другое — сродак для атрымання новых ведаў, па-трэцяе, гэта разумовы канструкт. Сама ж мадэль выступае ў якасці канцэпта. Э.Каракозава робіць наступны вывад: "Мадэль — гэта сістэмная перадача ідэалізаваных уласцівасцей аб'екта, які прывязваецца да лакальнага, абмежаванага ў часе і прасторы аб'екта"⁹.

І.Дз.Кавальчанка ў кнізе "Методы исторического исследования" адзначае, што прынцыпова важным стала размежаванне аб'екта і прадмета пазнання. Ён карыстаецца традыцыйным падыходам, у адпаведнасці з якім разглядае "ў якасці аб'екта пазнання вызначаную аб'ектыўную рэальнасць, а ў якасці яго прадмета — тыя аспекты і рысы аб'екта, якія ахоплены вывучэннем"¹⁰. Такія азначэнні, а потым падрабязны іх разгляд дазваляюць сучасным даследчыкам строга прытрымлівацца рамак свайго поля даследавання і надаваць яму сістэмна-структурны выгляд.

Асаблівую ўвагу І.Кавальчанка надае ролі структурнага і функцыянальнага аналізу ў сістэмных даследаваннях, дае філасофскую інтэрпрэтацыю ўзаемадзеяння элементаў сістэмы: пабудовы, структуры і функцый. Структура разумеецца як "унутраная арганізацыя сістэмы, якая характарызуецца спосабам узаемадзеяння яе кампанентаў і ўласцівых ім якасцей"¹¹. Разам з тым аўтар пашыраў папярэдняе ўяўленне аб фармалізацыі гістарычных з'яў, спалучыўшы мадэліраванне з матэматызацыяй і колькаснымі метадамі.

Найбольш істотную пераацэнку зместу і метадалагічных прынцыпаў гістарычнай навукі зрабіў А.Я.Гурэвіч у працы "Исторический синтез и Школа "Анналов". Ён сцвярджае, што "аднаўленне паняццянага апарата сучасных гістарычных ведаў адбываецца пераважна ў выніку яго ўзаемадзеяння з іншымі навукамі пра чалавека"¹². Традыцыйная трактовка прадмета навукі як рэальнага феномена мінулага тут падмяняецца прадметам навукі, які ствараецца даследчыкам. "Якая была гісторыя "на самай справе", нам невядома, рэканструючы гісторыю, мы яе канструіруем", — сцвярджае А.Гурэвіч¹³.

У разуменні і інтэрпрэтацыі гістарычнай крыніцы А.Гурэвічам знойдзены не менш арыгінальныя аспекты, чым у метадалогіі. Ён адстойвае пазіцыю полідысцыплінарнага падыходу ў гістарычным даследаванні і прыцягненні даных з рэлігіязнаўства, філалогіі, лінгвістыкі, псіхалогіі¹⁴.

Вяртанне да індывідуальнага ў гісторыі з'яўляецца натуральнай рэакцыяй на ігнараванне "кароткага" чалавечага часу, або паўсядзённасці. А.Гурэвіч лічыць правамернымі абодва бачанні гісторыі, якія "прапушчаны" праз сучасную катэгорыяльную сетку (так званае навуковае разуменне гісторыі). Другое бачанне гісторыі ўяўляе ўспрыманне жыцця людзьмі мінулага. На думку даследчыка, гэтыя дзве лініі даюць пераканаўчую і адпавядающую спецыфіцы прадмета карціну гістарычнага развіцця.

Прадметам гістарычнага даследавання сталі таксама структуры гістарычных ведаў і іх роля ў фарміраванні карціны свету. Праца В.С.Шмакава "Структура исторического знания и картина мира" прысвечана вывятленню спецыфікі эпистэمالагічных ведаў. Аўтар абпіраецца на распрацаванае А.Ракітавым разуменне эпистэمالогіі і прапануе сваё разуменне яе задач. "Аб'ектам даследавання становіцца не гістарычны факт, не гістарычная рэальнасць, а веды пра гэту рэальнасць, "другарадныя гістарычныя і гістарыясофскія тэксты, якія разглядаюцца ў іх адносінах да рэчаіснасці". Такім чынам, "у задачу гістарычнай эпистэمالогіі ўваходзяць аналіз канцэптуальнай пазіцыі і выяўленне канкуруючых сістэм тлумачэння, а таксама фармуляванне крытэрыя выбару больш адэкватнага тлумачэння"¹⁵.

Цікавымі з'яўляюцца думкі В.Шмакава аб інтэгральным характары гістарычнай навукі і дэталёвае характарыстыка працэсу інтэграцыі, які праяўляецца ў сістэмнасці ведаў, метадалагічным адзінстве навук, цэласнасці навуковага пазнання. У такім кантэксце аўтар высявятляе адносіны паміж гісторыяй і філасофіяй¹⁶.

Неадназначным з'яўляецца стаўленне В.Шмакава да структуралізму. Ён прызнае дасягненні структуралістаў у розных галінах гуманітарных ведаў, правамернасць іх лагічнай мадэлі тлумачэння, але адмаўляе існаванне "нязменных" структур у чалавечым усведамленні, напрыклад, іх тлу-

мачэнне паняцця “структура”. “Паняцце “структура” адлюстроўвае некаторую складаную сістэму элементаў, якія ўстойліва ўзаемадзейнічаюць паміж сабой, або пэўных адносін, сувязей, якія характарызуюць гэту сістэму, ад змянення ці парушэння якіх залежыць змяненне самой сістэмы”¹⁷.

Адной з цэнтральных катэгорый пазнання гісторыі з’яўляецца паняцце “цывілізацыя”. У ім знайшлі адлюстраванне як анталагічны, так і гнасеалагічны аспекты гістарычных ведаў. У сучаснай гістарычнай навуцы даследаванню цывілізацыі як сукупнасці фактараў гістарычнага развіцця і як структуры аднаго з важнейшых паняццяў надаецца шмат увагі. Сваёй навуковай логікай прывабляе трактоўка, дадзеная Я.Б.Чарняком у манаграфіі “Цивилиография”. У структуру паняцця “цывілізацыя” ён уключае асяроддзе пражывання; біялагічныя і этнічныя працэсы; вытворчасць матэрыяльных каштоўнасцей і вытворчыя сілы; падзел працы і вытворчыя адносіны; сацыяльны падзел грамадства; формы арганізацыі грамадства; светапоглядныя і этычныя арыенціры; рэлігію і менталітэт; узаемаадносіны цывілізацый. Адзначым, што ў аўтарскай канцэпцыі адсутнічаюць падзел на першасныя і другасныя прыкметы і іерархія прычынна-выніковых сувязей.

Я.Чарняк надае структуры паняцця “цывілізацыя” дынамічны характар. Важнейшыя дынамічныя паказчыкі: змяненні ў эканамічнай вытворчасці і адносінах, змяненне сацыяльных структур, новыя парадигмы ў духоўнай культуры, змяненне ролі рэлігіі і менталітэту, змяненне ролі гарадоў і дэмаграфічныя працэсы¹⁸. Аўтар робіць параўнальны агляд паняццяў фармацыйнай і цывілізацыйнай канцэпцый гісторыі і прыходзіць да высновы аб перавазе цывілізацыйнага разумення гісторыі, якое прадугледжвае магчымасць змены “даследчых метадаў і падыходаў (напрыклад, расавага, этнічнага, класавага, укладнага і інш.)”¹⁹.

У канцы XX ст. у грамадскіх навуках адбыўся пераход да новых метадалагічных пазіцый, заснаваных на сінергетыцы — вучэнні аб цывілізацыі як цэласнай сістэмы.

У гэтым кірунку важнае значэнне мае даследаванне В.В.Васільковай “Порядок и хаос в развитии социальных систем”. Яна адзначае, што са з’яўленнем сінергетычнага падыходу змянілася класічнае ўяўленне аб прадмеце навукі. Галоўныя крытэрыі новага стылю мыслення: 1) прадметам навукі з’яўляецца не толькі заканамернае агульнае, але і выпадковае; 2) натуральны парадак сусвету не інертны, а актыўны і рухомы; 3) дэтэрмінізм у развіцці свету не выключае выпадковасцей; 4) развіццё шматварыянтнае і альтэрнатыўнае; 5) развіццё адбываецца праз няўстойлівасць; 6) працэс развіцця прадугледжвае рост або згортванне разнастайнасці²⁰.

Рысы новага ўяўлення аб сусвеце — гэта чаргаванні і ўзаемапераходы хаосу і парадку, арга-

нізацыі і дэзарганізацыі, раўнавагі і нераўнавагі, неабходнасці і выпадковасці, дынамізму і статыкі, дэтэрмінізму і выпадковасцей²¹. Сінергетыка не адхіляе паняццяў “сістэма”, “структура”, “арганізацыя”, “інфармацыя” і г.д., яна толькі залічвае іх да паняццёвай прасторы, якая называецца “парадак”²². На аснове сінергетычнага падыходу аўтарам зроблены аргументаваны вывад: “Прадмет сінергетыкі ахоплівае ўсе этапы пабудовы сацыяльнай арганізацыі, .. увесь цыкл развіцця сацыяльных сістэм у аспекце іх структурнага ўпарадкавання”²³. Сацыяльная арганізацыя ёсць структура і працэс²⁴. Сінергетычны стыль мыслення і адпаведная яму метадалогія дазволілі В.Васільковай сфармуляваць тэарэтычную мадэль сацыяльнага развіцця. У адпаведнасці з ёй сацыяльнае грамадства разумеецца як “цэласнасць, якой уласцівы дэтэрмінізм і выпадковасць, устойлівасць і няўстойлівасць, арганізацыя і дэзарганізацыя, узаемапераходы хаосу і парадку на мікра- і макраўзроўнях”²⁵.

Падобныя метадалагічныя пазіцыі знайшлі сваё адлюстраванне ў калектыўнай манаграфіі “Сравнительное изучение цивилизаций мира (междисциплинарный подход)”. Так, у артыкуле В.К.Фіна “Логические основания гуманитарного знания” паказана спецыфіка лагічнай фармалізацыі і прадстаўлення ведаў у выглядзе тэорыі. Аўтар прапаноўвае алгарытм даследчыцкай дзейнасці па праблеме прадстаўлення ведаў: “Лагічная сістэматызацыя ведаў азначае вылучэнне зыходных адносін, устанаўленне ведаў і пабудовы арганізацыі ведаў (фармулёўка прынцыпаў, вылучэнне фактаў і сцвярджэнняў аб іх, увядзенне азначэнняў і г.д.)”²⁶. Гэта структура стала адной з асноў пабудовы нашага даследавання.

А.Ю.Андрэеў, Л.І.Бародкін і М.І.Левандоўскі ў артыкуле “История и хаос: новые подходы в синергетике” даследуюць адносіны паміж прычыннай абумоўленасцю і хаосам. “Дэтэрмінаваны хаос” — азначэнне для разумення структурных уласцівасцей дынамічнай структуры ва ўмовах няўстойлівых сітуацый, крызісных і пераходных гістарычных працэсаў²⁷. Аўтары адзначаюць, што “канцэпцыі сінергетыкі даюць адзначасць пашырыць метадалагічную базу разгляду праблемы альтэрнатыў гістарычнага развіцця, прымяніць новы агульнанавуковы інструментарый для вывучэння няўстойлівых сітуацый, звязаных з непрадказальнасцю ходу працэсу ў кропках біфуркацыі”²⁸.

У фундаментальнай працы В.Ф.Русаковай “Философия и методология истории в XX веке: школы, проблемы, идеи” ўпершыню ў рускамоўнай гістарыяграфіі прадметам даследавання стала тыпалогія і структура метадалогіі гісторыі, яе вядучыя канцэптуальныя мадэлі і метадалагічныя пошукі. Пры падачы матэрыялу для аўтара характэрна маштабнасць метадалагічнага мыслення і глыбіня гістарычнага аналізу.

Для пабудовы і прадстаўлення ведаў вельмі важную ролю іграе тыпалогія мадэлей філасофіі гісторыі. Яна дапамагае вызначыць напрамак і асноўныя рысы тэматыкі, г.зн. спрыяе “распазнаванню” спецыфікі тэмы ў характэрных рысах канкрэтнай (эпістэмалагічнай) мадэлі. В.Русакова вядзе размову пра станаўленне “мульціканцэптуальнай філасофіі гісторыі”, якая аб’ядноўвае анталагічныя, эпістэмалагічныя і антрапалагічныя палі навукова-гістарычнага даследавання²⁹.

У полі зроку В.Русаковай знаходзіцца нара-тыўная філасофія гісторыі — адзін з напрамкаў інтэлектуальнай гісторыі. Прадметам яе даследавання з’явілася анталогія тэксту: вывучэнне суадносін аўтарскай думкі з тэкстам, успрыняцце і інтэрпрэтацыя тэксту чытачом, аналіз рэпрэзентацыі аўтарскага тэксту і сувязь апошняга з кантэкстам.

Падводзячы вынік агляду твораў вышэйназваных даследчыкаў, В.Русакова фармулюе іх асноўныя дасягненні. Яны заклікаюць “адмовіцца ад найўнага падыходу да зместу гістарычнага тэксту як адлюстраванню аб’ектыўнай рэальнасці, якая існуе незалежна ад гісторыка”. Форма тэксту крыніцы не нейтральная — гісторык сам будзе свой тэкст. Экспазіцыя, завязка, развіццё падзей, кульмінацыя, развязка — усе гэтыя элементы агульнай фабулы (сюжэтапабудовы) уяўляюць літаратурную рэканструкцыю мінулага, яго разуменне. Такая лагічная схема метадалагічнага падыходу прадстаўнікоў новай інтэлектуальнай гісторыі да гістарычнага твора.

У кнізе У.Н.Сідарцова “Методы исторического исследования (механизм творчества историка)” аналізуецца стан метадалагічнага забеспячэння гістарычнай навукі на сучасным узроўні яе развіцця. Асноўныя канцэптуальныя аспекты выкладання гісторыі: міждысцыплінарнасць, сістэмнасць, сувязь з практыкай даследавання і навучання. Міждысцыплінарнасць прадугледжвае трансфармацыю не толькі прадметных ведаў, але і метадаў яго пабудовы. У сувязі з гэтым У.Сідарцоў разглядае міждысцыплінарнасць як стратэгію ўзаемадзеяння гісторыі і метадаў іншых гуманітарных навук. Грунтуючыся на гэтым, аўтар робіць выснову пра неабходнасць навучання студэнтаў-гісторыкаў метадам гістарычнага даследавання і прывіцця ім навыкаў выкарыстання метадаў як у навукова-даследчыцкай, так і вучэбна-пазнавальнай дзейнасці³⁰.

Наяўнасць падобных рэкамендацый надае ўсяму даследаванню У.Сідарцова практыкаарыентаваны характар і ў гэтым заключаецца адна з арыгінальных рысаў даследавання. Аўтару ўласціва разуменне метадалогіі як інтэгральнай асновы пабудовы навуковых і вучэбных ведаў. Гэта зыходная пазіцыя прынцыпова важная для стратэгіі ўсёй гуманітарнай адукацыі з мэтай выпрацоўкі адзіных метадалагічных асноў і стварэння метапрадметаў гуманітарнага профілю.

Прынцыпова важным у працы У.Сідарцова з’яўляецца падача інавацыйных падыходаў у гістарычным даследаванні. Высокая ацэнка дадзена сінергетычнаму падыходу, асноўнай перавагай якога, на думку аўтара, з’яўляецца магчымасць на яго аснове пераадолець крызіс гістарычнай навукі. У першую чаргу гэта знайшло адлюстраванне ў пабудове прадмета гістарычнай навукі на прынцыпе ўзаемадзеяння глабальных структур прычынна-выніковай сувязі і выпадковасцей гісторыі паўсядзённасці.

Асаблівы інтарэс выклікае праведзены У.Сідарцовым аналіз магчымасцей, якія дае для гісторыка герменеўтыка і лінгвістыка. Справядлівай з’яўляецца яго заўвага, што “для гісторыкаў важныя не толькі падзеі, але і тып мыслення людзей”³¹. Зварот да семіятычнага прадстаўлення гістарычных ведаў таксама з’яўляецца інавацыйным аспектам даследавання. “Эўрыстычная каштоўнасць семіётыкі складаецца не толькі ў магчымасці з адзінага пункту гледжання разглядаць розныя знакавыя сістэмы, але і ў магчымасці выявіць знакавы характар розных сітуацый у чалавечым грамадстве”³².

У цэлым для гэтай працы характэрна адзінства аналізу як традыцыйных, так і толькі ўваходзячых у практыку метадаў даследавання. Правядзенне канкрэтнага гістарычнага даследавання сёння ўжо немагчыма без выкарыстання колькасных метадаў і інфармацыйных тэхналогій.

Класічныя і навішныя праблемы механізмаў фарміравання гістарычных ведаў пададзены ў вучэбным дапаможніку па філасофіі гісторыі “Постижение истории: онтологический и гносеологический подходы”. У гэтай назве адлюстравалася імкненне аўтараў прадставіць асноўныя, фундаментальныя ідэі філасофіі гісторыі для даследчых і адукацыйных мэт. У дапаможніку дадзена характарыстыка грамадства як цэласнай сацыяльнай сістэмы, а таксама раскрыты асаблівасці пераломных эпох. Гэта робіць дапаможнік актуальным для Рэспублікі Беларусь, асабліва вылучаецца ў гэтым напрамку разгляд пытанняў аб дзяржаўнасці і іншых складаючых кансалідуючай ідэі беларускага грамадства³³.

Я.С.Яскевіч сфармулявала анталагічнае разуменне філасофіі гісторыі як крытычнай канцэптуальнай мадэлі, якая ажыццяўляе рэфлексію і аналіз сваёй асабістай сацыякультурнай абумоўленасці, што фіксуе праблемнасць і адкрытасць гістарычнага быцця, яго незавершанасць і нелінейнасць³⁴. Пазітыўнай з’яўляецца спроба стварэння міждысцыплінарнай канцэпцыі, якая аб’ядноўвае намаганні філосафаў, гісторыкаў, псіхолагаў, лінгвістаў і прадстаўнікоў іншых галін навукі, у тым ліку і прыродазнаўчых. Вызначаны ўмовы, пры якіх магчымы полідысцыплінарны даследаванні і раскрыта іх функцыянальная роля. Звернута ўвага на ўзрастаючую ролю метадалагічнага ўплыву на розныя галіны ведаў і неабход-

насць стварэння адзінай сістэмы гістарычнай эпістамалогіі, якая ў сваю чаргу з'яўляецца элементом філасофіі гісторыі. Гэта адлюстравана ў пабудове ўсёй кнігі, а таксама спецыяльнага раздзела, прысвечанага гістарычнай навуцы як эпістэме. Абедзве гэтыя структуры адлюстроўваюць узаемадзеянне анталагічнага і гнесеалагічнага аспектаў, што ўяўляе сабой вельмі арыгінальны і каштоўны падыход да пабудовы гістарычных ведаў і прадстаўлення форм пазнавальнай дзейнасці.

Высновы.

У даследаванні і выкладанні філасофіі гісторыі і метадалогіі праблемы пабудовы ведаў застаюцца ў цэнтры ўвагі. Адказ на пытанне, што такое структура ведаў, якая яе прырода, адносяць як да самой гістарычнай рэальнасці, так і да пазнання гэтай рэальнасці. Фармальным сродкам лагічнай сістэматызацыі ведаў стала пабудова мадэлей розных тыпаў: тэарэтычных і канцэптуальных мадэлей-ідэалізацый. Розныя мадэлі адлюстроўваюць дынаміку і статыку сацыяльных працэсаў і маюць аперацыйны характар.

Абнаўленне метадалогіі гісторыі выяўляецца ў адмове ад абсалютызацыі дэтэрмінізму і ў пераходзе да новай сінергетычнай парадигмы: парадак — хаос. Адбываецца далейшая дыферэнцыяцыя філасофіі гісторыі і вылучэнне эпістамалогіі, прадметам якой становіцца пабудова і прадстаўленне гістарычных ведаў. Вынікам полідысцыплінарнага падыходу з'яўляецца запазычанне гісторыяй метадаў з іншых навук і фарміраванне на гэтай аснове агульнай для гуманітарных навук метадалогіі.

¹ Бродель Ф. История и общественные науки. Историческая длительность // Логика и методология науки. Философия и методология истории. М., 1977. С. 124, 213.

² Гуревич А.Я. Исторический синтез и Школа "Анналов". М., 1993. С. 122.

³ Ракитов А.И. Историческое познание: Системно-гносеологический подход. М., 1982. С. 23.

⁴ Там жа. С. 76.

⁵ Там жа. С. 152.

⁶ Там жа. С. 111, 116.

⁷ Там жа. С. 228.

⁸ Каракозова Э.В. Моделирование в общественных науках (философско-методологические проблемы). М., 1996. С. 33.

⁹ Там жа.

¹⁰ Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования. М., 1987. С. 43.

¹¹ Там жа. С. 161.

¹² Гуревич А.Я. Исторический синтез и Школа "Анналов". С. 9, 11.

¹³ Там жа. С. 15.

¹⁴ Там жа. С. 65.

¹⁵ Шмаков В.С. Структура исторического знания и картина мира. Новосибирск, 1990. С. 16—17.

¹⁶ Там жа. С. 30.

¹⁷ Там жа. С. 122—123.

¹⁸ Черняк Е.Б. Цивилиография. М., 1996. С. 201—202.

¹⁹ Там жа. С. 374.

²⁰ Василькова В.В. Порядок и хаос в развитии социальных систем: (Синергетика и теория социальной самоорганизации). СПб., 1999. С. 25—26, 29—30.

²¹ Там жа. С. 31.

²² Там жа. С. 77.

²³ Там жа. С. 158.

²⁴ Там жа. С. 193.

²⁵ Там жа. С. 213.

²⁶ Финн В.К. Логические основания гуманитарного знания // Сравнительное изучение цивилизаций мира (междисциплинарный подход): Сб. ст. М., 2000. С. 18.

²⁷ Андреев А.Ю., Бородин Л.И., Левандовский М.И. История и хаос: новые подходы в синергетике // Сравнительное изучение цивилизаций мира (междисциплинарный подход): Сб. ст. С. 78.

²⁸ Там жа. С. 89.

²⁹ Русакова О.Ф. Философия и методология истории в XX веке: школы, проблемы, идеи. Екатеринбург, 2000. С. 32.

³⁰ Сидорцов В.Н. Методы исторического исследования (механизм творчества историка). Мн., 2000. С. 4, 5, 9.

³¹ Там жа. С. 145.

³² Там жа. С. 151.

³³ Постигание истории: онтологический и гнесеологический подходы: Учебн. пособие для студентов, магистрантов, аспирантов, слушателей повышения квалификации высших учебных заведений / Под ред. В.Н.Сидорцова, О.А.Яновского, Я.С.Яскевич. Мн., 2002. С. 65—70.

³⁴ Там жа. С. 49—63.